

שני מכתבים מהרב יחיא השאש בעניין קידושין ועדויות

הרב יחיא יעיש השאש,¹ שחי בצ'כר שבמחוז מְחֹנִית, ממערב לעיר הבירה צנעא, כיהן כרב הקהילה וסביבותיה,² וידועים לנו שניים מחיבוריו על התורה, "פּלח הרימון" ו"חן תורה",³ שעדיין נמצאים בכתבי יד ומחכים לגואל שיעלה אותם על מכבש הדפוס. ר"י השאש היה תלמיד חכמים גדול בתורה.⁴ נביא להלן שניים ממכתביו.

המכתב הראשון

המכתב הראשון, המתפרסם כאן בפעם הראשונה, נכתב אל מהר"ר יחיא אלקאפח⁵ בשנת תרפ"ב. ר"י השאש נאלץ לשלוח את מכתבו למהר"י אלקאפח כדי לקבל ממנו גושפנקא בנושא הלכתי שהיה ברור לו, ובלשונו: "הקידושין והעדויות כשרים לכתחלה, באין חולק בשום מקום בפוסקים ז"ל [...] יורנו מורנו בדין זה הפשוט". אנשי קהילת מְחֹנִית, הסמוכה לקהילת צ'כר, ובפרט ראשי הקהילה, התנגדו לדעתו, ולפיכך בחר להפנות את שאלתו דווקא למהר"י אלקאפח, מתוך שידע שאנשי קהילת מחוית יקבלו את דעתו בלא עוררין משום גדולתו בתורה.

נושא המכתב

המכתב עוסק בדין עדות בעניין קידושין. להבהרת הנושא, נביא את פסק רבנו הרמב"ם בעניין זה (משנה תורה, הלכות עדות, פרק יג):

(א) הקרובים פסולים לעדות, דין תורה. שנאמר: "לא יומתו אבות על בנים, ובנים לא יומתו על אבות" [...].

(ב) אין פסול בדין תורה אלא קרובים ממשפחת אב בלבד, והם: האב עם הבן, והבן עם האב, והאחין מן האב זה עם זה, ובניהם זה עם זה, ואין צריך לומר הדוד

1 סוף המאה ה-19 – צ'כר, ט"ז בטבת תרצ"ט (7.1.1939). ראה קאפח א' תשנ"ה, עמ' 91.

2 גברא תשס"ה, עמ' 468–469.

3 ראה רצהבי תשנ"ה, עמ' קלב–קלג.

4 גברא תשס"א, עמ' 106–107.

5 צנעא, תר"י – יא בכסלו תרצ"ב (21.11.1931–1850). ראה קאפח א' תשמ"ט, עמ' 71–87; גברא תשס"א, עמ' 545–546.

עם בן אחיו. אבל שאר הקרובים מן האם או מדרך האישות כולן פסולין מדבריהם [...].

ד) האחים זה עם זה, בין מן האב בין מן האם, הרי הן ראשון בראשון, ובניהם זה עם זה, שני בשני, ובני בניהם זה עם זה, שלישי בשלישי. ולעולם שלישי בראשון כשר, ואין צריך לומר שלישי בשני.

ה) אבל שני בשני, ואין צריך לומר שני בראשון, שניהם פסולין. והאב עם בנו, כראשון בראשון הוא, לפיכך האב עם בן בנו, פסול, ועם בן בן בנו, שהוא רביעי ממנו כשר, מפני שהוא שלישי בראשון.

ו) וכן הדרך בנקבות [...].

ט) כל איש שאין אתה מעיד לו מפני שהוא בעל קרובתך, הרי אתה מעיד לשאר קרוביו, כגון בניו ואחיו. וכן כל אשה שאין אתה מעיד לה, מפני שהיא אשת קרובך, הרי אתה מעיד לשאר קרוביה.

ובדומה לפסק הרמב"ם, פסק מרן בשולחנו.⁶

הנה כי כן, עיננו רואות כי ראשון בשלישי כשר. כך לדוגמה, אדם יכול להעיד לדור רביעי שלו, כלומר לנינו. במכתב המתפרסם כאן, ר"י השאש, מציין למקרה כה רחוק מהפיסול, עד שהדין פשוט ביותר, שהרי לפי תיאורו, אין שום קרבה בין ישראל⁷ שהעיד לאסנת. ואף יוסף שנזכר במכתב יכול להעיד ללאה אחות רחל, כיוון שאינו קרוב שלה, מפני שהיא מאם אחרת. כלומר, לאה אינה בת דודתו של יוסף (חנה) אלא בת אישה זרה. כי אילו הייתה בת דודתו, היה כאן פיסול של שני בשני. בכל אופן, השאלה דנה בשאלת בני הדור הבא ואנשים שאינם קרובים זה לזה.

על פי המכתב, בורותם ההלכתית של אנשי קהילת מחוית וראשיה הכעיסה את ר"י השאש עד מאוד. במכתבו למהר"י אלקאפח, הוא משתמש כלפי ראשי הקהילה בביטויים קשים: "שוטים", "והן עתה בדוּתא ובורכא"⁸ בפי המון עם במתא אלמחווית, שהקידושין בטלים, ובפרט זקני העם ושוטריו, חרובי דקרתא".⁹ אליבא דר"י השאש, הם אינם יודעים לפסוק הלכה אף בדבר פשוט: "דין זה הפשוט יותר מביעתא בכותחא".¹⁰ והוא מוסיף: "לא האמין העם לא לדברי ולא לדברי הפוסקים ז"ל, אלא כל אחד מהם מטפש בחומר שכלו לפרש הדין לאחור בחזקת היד, וזרועו מושלה לו [...] ורבו גם רבו בעוונותינו הרבים, המקדשים והמגרשים באין איתם יודע עד מה, אלא מצות אנשים מלומדה".

6 שו"ע, חשן משפט, סימן לג.

7 השמות הנזכרים הם מתוך המכתב להלן. ראה שם את הקשר המשפחתי ביניהם.

8 = דברי שקר.

9 = מחריבי העיר. ראה ירושלמי חגיגה, פ"א ה"ז (עו טור ג); איכה רבה פתיחתא ב.

10 = ביצה בכותח. היינו דין פשוט ביותר. ראה לדוגמה כתובות ס ע"ב; עירובין סב ע"ב.

מעדותו של הרב השאש עולה בעליל הפך ממה שכתב הרב אבירן יצחק הלוי,¹¹ שכביכול "במחויית הקים רבינו יחיא [=יצחק הלוי; י"פ] עולה של תורה [...] והכשיר כלי קודש לשמש מסדרי קידושין וגיטין", כי לא ייתכן שהכשיר כלי קודש להיות מסדרי קידושין בלא שידעו הלכה מפורשת בהלכות עדות, שהרי ר"י השאש מעיד על בורותם הגדולה בתחום זה. גם מפנקס התרומות של הרב שלמה נדאף, שנתפרסם בספרו של הרב אבירן,¹² עולה שלא נזכר בו שום אדם מבני קהילת מחות בתואר "מ"ו" (=מורנו ורבנו), בניגוד לרבני קהילות אחרות, והדבר אומר דרשני. ותמוה אתמה, למה פרסם המחבר דברים אלה, שהם בבחינת "מילתא דעבידא לאיגלויי".¹³

מטרתו של ר"י השאש במכתבו הייתה לא לקבל תשובה לשאלה הלכתית שאינו יודע כיצד להשיב עליה, אלא לקבל את תמיכת מהר"י אלקאפח כדי להשקיט מריבה שנתגלעה בקהילה. יתר על כן, הוא אינו פונה אל ר"י יצחק הלוי, שחי שם למעלה משנה,¹⁴ ואף שימש כרב הראשי באותה תקופה, אלא אל מהר"י אלקאפח כמורה הוראה היכול להשכיך שלום בין אנשי הקהילה. את מכתבו הוא מסיים בתפילה ל"שוכן זבולה, לקיים לנו קרא [...] 'ואשיבה שופטיך כבראשונה'".

המכתב השני

המכתב השני נכתב על ידי ר"י השאש אל חברו הרב יחיא נחום.¹⁵ במכתב זה, הוא מסביר את מה שאירע, ובפרט מזהירו מחיים אלצ'וראני¹⁶ וסיעתו, מבני קהילת מחות, הוא

11 יצחק הלוי תשע"א, כרך ג, עמ' תעא. יש לתת את הדעת כי הרב שלום יצחק הלוי, נזהר לכתוב כי רבני הסביבה פנו לאביו הר"י יצחק הלוי והוא הסמיך שם רק את המוכשרים לשוחטים. (כרך ג עמ' עח). וראה עוד בכרך א, עמ' 38 שם כתב הכותב דברים שלפי עדות הר"י השאש לעיל לא היו ולא נבראו. וכן בכרך ב עמ' קיא פורסמה הרשאה לשחיטה (!) שצריכה עיון. כי בצילום כתב היד (שם, עמ' קיג) יש חשד בתוספת המילה "מו" [=מורנו ורבנו. י"פ] בסוף השורה הראשונה, כפי שיראה כל מעיין. והעורך שהיה מודע לבעייתיות תעודה זו, שאין היא אלא העתק, רמז לכך בהערה 4 עמ' קיא, ובהערה 9 בעמ' קיב. ודו"ק. זאת ועוד, ראה אריה תשל"ג, עמ' לב, שהר"י אלצ'וראני קיבל הרשאה לסידור קידושין וגיטין (ולא כמו שכתב שם העורך: "להוראה ולדיינות") וגם הרשאה זו היא רק בסיוע אחרים העוזרים על ידו כמפורש שם. כן יש לדייק כי הרשאה זו ניתנה להר"י אלצ'וראני בערך בגיל ששים ושיש, כחודש לאחר פטירתו של הר"י השאש. זאת מפאת שהקהילה נשארה יתומה, ועל מנת לדאוג לישובו של עולם. ואכמ"ל. וכן בעמ' לג בצילום תעודה אחרת שגם שם המילה "מ"ו" נוספה לפני השם בין השורות בכתב אחר. וכבר העירו על אי דיוק אחר בחוברת זו, ראה אטינגר-גיאת תשע"א, עמ' 157, הערה 13.

12 כרך ד, עמ' שמא-שמב.

13 ראה בכורות לו ע"א.

14 הרב שלום יצחק הלוי, בתוך יצחק הלוי תשע"א, כרך ג, עמ' עח: "בשנת תר"ס גלה יחד עם משפחתו לעיר מחות מערב צנעא, וישב שם כשלוש עשרה חדש".

15 הרב יחיא נחום, שג'אדרה, תימן, תרל"ה – תל-אביב, תשכ"ב. נולד בעיירה שג'אדרה שבמחוז חגה בתימן בסביבות שנת תרל"ה (1875). למד אצל הרב עואץ' מידעי, שהיה רב קהילה עד אשר נעשה גדול בתורה.

שהם דוברי שקר. לבסוף הוא מבקש מר"י נחום: "השב לשכינינו¹⁷ שבעתים להסיר מלבם תלונות הכוזבות דקדוקא דשקרא".

המכתבים האלו נכתבו כשמונה שנים לאחר שנתגלעה המחלוקת הגדולה בעניין הקבלה,¹⁸ והם מוכיחים, ולא בפעם הראשונה, כי רבני תימן נהגו בכבוד זה עם זה, גם אם היו חלוקים זה עם זה בענייני אמונות ודעות, משום שידעו להעריך את גדולתם התורנית של תלמידי החכמים.¹⁹ ר"י השאש, שאינו נמנה עם תנועת "דור דעה",²⁰ כותב בהערצה למהר"י קאפח, ופונה אליו בלשון כבוד: "מאור עינינו, המאיר עיני גולה

כשהגיע לצנעא, הכירו כולם בגדולתו ובכח זכרונו. בית הדין בצנעא, מינה אותו לרב המסמיך את כל הרבנים והשוחטים בתימן (בחתומת הדיינים: הראב"ד הרב יחיא יצחק הלוי, הרב יחיא אלקאפח והרב אהרן הכהן). כיתת רגליו בכל רחבי תימן להעמיד שוחטים ובודקים, מסדרי גטין וקידושין, מלמדי תינוקות שלבית רבן, ועוד. גברא (תשס"א, עמ' 388) מצייך כי בזכות גדולתו בתורה, נחשב לשליחו המפורסם ביותר של בי"ד צנעא. הוא ניצל את תפקידו על מנת להבריח ילדים יתומים רבים מידי השלטון המוסלמי, ואף נכלא ועונה בשל כך. בשנת תרצ"ד חתם על הסכמה לספר "אמונת ה'" שיצא כנגד מתנגדי הקבלה. ובשנת תרצ"ו זכה לעלות לארץ ישראל, שם מונה ע"י הראשון לציון הרב עוזיאל לרב שכונת כרם התימנים, ומפקח הכשרות בתל אביב. דומה שטרם נכתב כראוי על אישיות גדולה ורבית פנים זו.

16 ראה עליו אריה תשל"ג, עמ' כג שהפליג לכנותו בתארים, וכבר הערנו על דרכו לעיל בהערה 11.

17 כוונתו לקהילת מחוית הסמוכה לקהילת צ'פר.

18 בשנת תרע"ג-תרע"ד.

19 ראה לדוגמא ערוסי תשע"א. ויש עמי ארצות שמתרצים שמפני "דרכי שלום" ישבו יחד בדין הר"י אלקאפח והר"י יצחק הלוי. והרי אין היתר הלכתי לשבת בדין עם מי שהוא לדירו של הכותב "כופר", ורבנו הרמב"ם כתב שבעה דברים הכרחיים שיהיו בדיינים (הלכות סנהדרין פ"ב ה"ב) והשו"ע הדגיש (חושן משפט הלכות דיינים סי' ג סע' ד) "ואסור לאדם חכם שישב בדין עד שידע עם מי יושב, שמא ישב עם אנשים שאינם הגונים, ונמצא בכלל קשר בוגדים...". וכתב עוד (סימן ז, סעיף ח) "שני תלמידי חכמים השונאים זה את זה, אסורים לישיב בדין יחד". אלא על כרחך לומר שהגדולה התורנית בעיניהם היא זו ששימשה להם כאבן בוחרן לישיב בדין ולפסוק יחד לטוב או למוטב. ודייק היטב בדברי הרב ערוסי הנ"ל, עמ' קפט, ד"ה: "וכאן המקום להעיר". וכן מה שכתב בעמ' קצא: "כי העצמה שניתנה למחלוקת היתה בעיקר על ידי תלמידים שלא שימשו את רבותיהם כל צרכם. בעוד שהמנהיגים הרוחניים, שהם המקור למחלוקת, נחלקו רק לשם שמים, וחלקו כבוד אלו לאלו". ולצערנו, כמו אז כן היום. וראה לדוגמא דברי הרב איתמר חיים כהן שפורסמו תחת השם: "קרן אור ישראל" העמותה שהוא עומד בראשה, ושם (כהן תשמ"ב) לא היסס המחבר לכתוב אודות גדולתו של מהר"י הישיש וכינהו בכינויים הראויים לו אלא שכעת רוח אחרת נושבת בו. ובספר "חן טוב" (עמ' י, הערה כד) כתב על הרב יוסף קאפח "שהענוה היתה טבועה בו מעצם יסודו", אך העלים שמו. וכעין מה שכתב קאפח א' תשס"ז, עמ' 211 הערה 13.

20 לדוגמא, במכתב אחר (בכת"י) הוא כותב: "ועל המתנדרים בעם לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה". וראה לדוגמא אלישר תרמ"ב, אבן העזר סי' יא, שם הביא דברי הר"י השאש שלא כפסק חכמי צנעא אליבא דהרמב"ם. וכן יוסף תש"ך, ח"ג אבן העזר, סימן יט. והרב יוסף קאפח התכוון בדבריו להרב עובדיה יוסף שם שאין ללמוד מדבריו של הר"י השאש באותה תקופה. שהרי בזמן התשובה המדוברת היה הר"י השאש בן עשרים והרשאה לרבנות שלו קיבל רק בהיותו בגיל עשרים ושבע.

בהלכה, הלא הוא עטרת ראשינו, כבוד קדושת שם תפארתו רום מעלת", ומספר לר"י נחום: "ואני שלחתי אל מעכ"ת²¹ מ"מ²² יחיא אלקאפח".

לצערנו, אין בידנו תשובתו של מהר"י הישיש, ואם מי מן הקוראים יאיר את עינינו בעניין זה, נשמח לפרסמה.

נוסח המכתבים

א

לק"י

אפריין נמטייה למאור עינינו המאיר עיני גולה בהלכה, הלא הוא עט"ר²³ כקש"ת²⁴ ר"מ²⁵ יחיא ן' כה"ר סלימאן אלקאפח נ"ל.²⁶ יש לי שאלה אחת לשאל אותך אודות שלש אחיות, מלכה וידידה וחנה. מלכה הולידה את יוסף, וידידה הולידה את מיכל, ונשאה יוסף הנז' [כר], וילדה לו בת אחת ושמה אסנת. וחנה הולידה את רחל, שהיא אחות לאה מן האב. וילדה לאה בת אחת ושמה דינה. ובא נסים, איש נכרי,²⁷ ונשא את דינה בת לאה. ולנסים אח ושמנו ישראל. ובא עוד איש נכרי אחר, ושמנו מאיר, ונשא את אסנת בת יוסף אשר ילדה לו מיכל בת ידידה הנז' [כרת], אם כשר ישראל להעיד לאסנת ושאר קרובותיה א"ל,²⁸ שהרי רבים שוטים לועגים על עדות ישראל בקידושי אסנת להצריכה קידושין אחרים. ולא הנחתי אותם לקדשה פעם שנית, כי אמרתי להם שהקידושין והעדיו"ת כשרים לכתחלה באין חולק בשום מקום בפוסקים ז"ל, ואיכתי דאפי' [לו] יוסף הנז' [כר] יכול להעיד ללאה אחות רחל הנז' [כרת] ושאר קרובותיה, משום שאין לו שייכות בקורבת לאה כלל, הואיל ובאת מאם אחרת, כמ"ש²⁹ מר"ן בח"מ³⁰ סי' ל"ג סעי' [ף] ה': כל אשה שאין אתה וכו'. וביאר הלב"ש³¹ והט"ר,³² בניה שמאנשים אחרים, לא מקרובתך. ואין קרובת יוסף

21 = מעלת כבוד תורת.

22 = מורנו ורבנו.

23 = עטרת ראשינו.

24 = כבוד קדושת שם תפארתו.

25 = רום מעלת.

26 = נרו יאיר לעד.

27 = הכוונה זר – לא בן משפחה.

28 = אם לאו.

29 = כמו שכתב.

30 = בחושן משפט.

31 ר' מרדכי יפה, פראג, צ"כיה, ה'ר"ץ (1530) – פוזנא, פולין, ג' אדר שני שע"ב (1612).

הנזכרת שייכא אלא עם רחל בת חנה אחות אמו מלכה הנז' [כרת] ושאר קרובותיה הבאים מכח חנה עם בתה רחל הנזכרת לעיל. ומהרי"ץ³³ בשו"ת שלו³⁴ כ' [תב]: אהרן שנשא אלישבע בת עמינדב, יכול עמינדב להעיד למשה ושאר קרוביו. נמצינו למדין לנ"ד,³⁵ דאין ישראל קרוב כ"א³⁶ לדינה אשת אחיו נסים, ובניה וחתניה הבאים מכח אחיו. אבל שאר קרובי דינה, כגון בניה שמאנשים אחרים, ואחיה ואחותה ואמה לאה ואחות אמה רחל הנז' [כרת], כשר ישראל להעיד להם ולשאר קרוביהם, ואין כאן ביניהם שום קורבה כלל. עכ"ל. והן עתה בדותא ובורכא כפי המון עם במתא אלמחויית, שהקידושין בטלים, ובפרט זקני העם ושוטריו, חרובי דקרתא. עתה יורינו מורינו בדין זה הפשוט יותר מביעתא בכותחא, להוציא לאור משפטו עם שארו, זו אשתו, כי לא האמין העם לא לדבכי ולא לדברי הפוסקים ז"ל, אלא כל אח[ד] מהם מטפש בחומר שכלו לפרש הדין לאחור בחזקת היד, וזרועו מושלה לו, ורבו גם רבו עתה בעוה"ר³⁷ המקדשים והמגרשים באין איתם יודע עד מה, אלא מצות אנשים מלומדה. ואני תפלה לשוכן זבולה, לקיים לנו קרא דכ' [תיב]: ואשיבה שופטיך כבראשונה. ואין לכא"ב³⁸ בס' [דר] איש על דגלו באותות. ער"ח³⁹ סיון ברל"ג⁴⁰ ושלים. ומהרה חושה בתשובה, בערב היא באה ובוקר היא שבה, דש"ו,⁴¹ תל[מידך]⁴² צעיר שבתלמידים, הקל והצעיר, יחיא בן מו"ר יעיש אלששא [יצ"ו].⁴³

המב"ה⁴⁴ יאריך ימיך ושנותיך כימי השמים על הארץ, כיר"א.⁴⁵

- 32 ר' יעקב בן אשר, ה'כ"ט (1269) בערך – ה'ק"ג (1343). נראה שכוונתו לומר שכך פירש הטור את הדין, ולא את השו"ע.
- 33 = מורנו הרב יחיא צאלח. מגדולי רבני תימן. צנעא, חשוון תע"ד (1713) – כח בניסן תקס"ה (1805).
- 34 שאלות ותשובות פעולת צדיק, ח"א סי' מא.
- 35 = לגדון דיין.
- 36 = כי אם.
- 37 = בעונותינו הרבים.
- 38 = להאריך כי אם בשלומך.
- 39 = ערב ראש חדש.
- 40 יום שני, כט באייר תרפ"ב (6.6.1922).
- 41 = דורש שלומך וטובך.
- 42 תיבה מחוקה, ונראה לשער שכתוב "תלמידך" על אף הכפילות.
- 43 = ישמרהו צורו ויוצרו. תיבה שלא פענחתיה בחתימה. ונראה לשער מחתימת המכתב הבא.
- 44 = המקום ברוך הוא.
- 45 = כן יהיה רצון אמן.

ב

לק"י⁴⁶ שי"ל⁴⁷

לקראת חבירינו כבוד תפארת מעכ"ת⁴⁸ מר יחיא נחום ני"ל.⁴⁹ נודיע לך שהשאלה אשר שאל אותך חיים אלצ'וראני אינה על המאורע, ואתה הישבת להם בשאלתם ששלישי בראשון כשר, פשוט הוא, ודוקא לדעת הרי"ף⁵⁰ והרמב"ם,⁵¹ אבל האחרונים חלקו עליהם, ומכללם ר"ת,⁵² והעדויות שבפנים שבכאן, אשר נעשו הקידושין לפניהם, רחוקים הם זה מזה עד מאד כרחוק מזרח ממערב, ואין כאן שום קורבה ביניהם, כאשר עיניך תחזינה מישרים. ואני שלחתי אל מעכ"ת⁴⁸ מ"ו יחיא אלקאפח כנוסח שבפנים, ושלחתיו אליו, ועתה מחמת שאני סר וזעף מפני חליי, לא פניתי לשלוח אליך במכתב על מזה ועל מזה, ולא שלחתי אליך בזה הנוסח אלא כדי שתדע כי חיים אלצ'וראני וסיעתו שקר שאלו אליך, ומאומה אין בידם. עתה השב לשכינינו שבעתים להסיר מלבם תלונות הכוזבות, דקדוקא דשקרא, ואין לכז"ב.⁵³ ומהרה חושה כתשובתך הרמת"ה,⁵⁴ ודברי פח"ח.⁵⁵ ס' [דר] יאירו ז' הנרות.⁵⁶ דש"ו⁵⁷ אחיך הקטן יחיא בן מו"ר יעיש אלהשאש יצ"ו.⁵⁸

סיון ברל"ג.⁵⁹ ושלם עד"י.⁶⁰

בשולי המכתב:

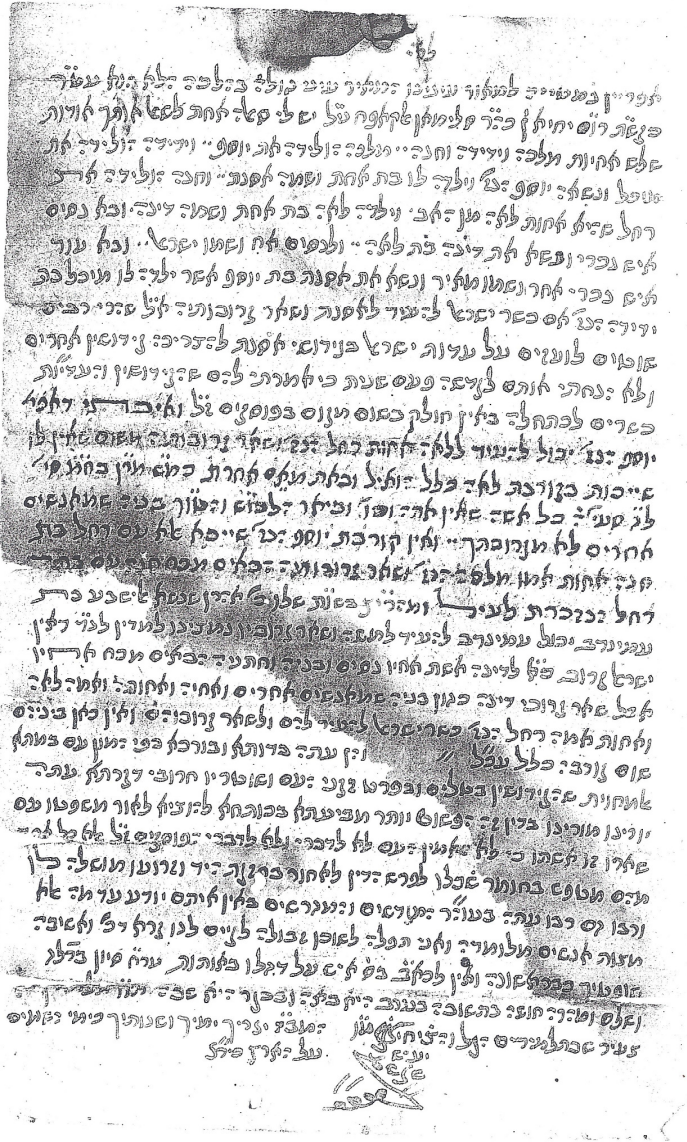
ואדא וצף דוא גראח עארש, שהוא מנוסה, ערפני. והתפלל בעד עבדך, אולי ישא ה' פניו אליך. ו[של]ם.

- 46 = לישועתך קייתי ה'.
 47 = שלומך יסגי לעולמים.
 48 = מעלת כבוד תורת.
 49 = נרו יאיר לעד.
 50 רבי יצחק אלפסי, אלג"יר, ד'תשע"ג (1013) – לוסנה, ספרד, י' באייר ד'תתס"ג (1103). ראה בבא בתרא נו ע"ב בדפי הרי"ף.
 51 ראה לעיל בפתיחה, דברי הרמב"ם בהלכות עדות.
 52 = רבנו תם. ר' יעקב בן מאיר, נכדו של רש"י. רומרוג, ד'תת"ס (1100) – טרויש, ד' תמוז ד'תתקל"א (1171). ראה תוספות: בבא בתרא קכט ע"א, ד"ה אי; סנהדרין כח ע"א, ד"ה רב.
 53 מליצה על לשון הפסוק "ואל תכזב בשפחתך" (מלכים ב ד, טז).
 54 מליצה על לשון הפסוק "ותשובתו הרמתה" (שמואל א ז, יז).
 55 = פי חכם חן.
 56 השבוע שקראו בו בפרשת "בהעלותך", ו-יא בסיוון תרפ"ב (12-17.6.1922).
 57 = דורש שלומך וטובתך.
 58 = ישמרהו צורו ויוצרו.
 59 = תרפ"ב (1922).
 60 = על דיני ישראל.

תרגום: ואם יש [לך] מרשם לתרופה לפצע נפוח, ⁶¹ שהוא מנוסה, הודיעני. והתפלל בעד עבדך, אולי ישא ה' פניו אליך. ו[שלרן].

תצלומי המכתבים:

א

61 הכוונה כנראה לפצע שנוצר כתוצאה מנפיחות ברגל. אני מודה לידידי ד"ר ירון סרי על שסייע לי בתרגום.

ביבליוגרפיה

- אילת אטינגר ופלטיאל גיאת, "מקינות החורבן של משוררי ימי הביניים לקינות עולי תימן בארץ ישראל", תהודה 27, נתניה, עמ' 148–158.
- הראשון לציון הרב יעקב שאול אלישר, שאלות ותשובות מעשה אי"ש, ירושלים.
- הרב אברהם אריה (עורך), אהל יוסף, באר-יעקב.
- משה גברא, אנציקלופדיה לחכמי תימן, א-ב, בני-ברק.
- משה גברא, אנציקלופדיה לקהילות היהודיות בתימן, א-ב, בני-ברק.
- הראשון לציון הרב עובדיה יוסף, שאלות ותשובות יביע אומר, חלק ג, ירושלים.
- הרב אבירן יצחק הלוי, איש ימיני, א-ד, בני-ברק.
- [הרב איתמר חיים כהן], קרן אור ישראל, "תשובות מגאוני צנעא ז"ל ותולדות הרבנים הגאונים חו"ר צנעא זלה"ה החתומים על התשובה הנ"ל", בתוך עזרא בצרי (עורך) המאסף – חידושים ומחקרים בכל מקצועות היהדות, שנה ד חוברת 6, ירושלים, עמ' 251–263.
- הרב רצון ערוסי, "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם: הגר"י הלוי והגר"י קאפח בעבודתם הרבנית המשותפת", בתוך יצחק הלוי תשע"א, כרך ג, עמ' קפד–קצד.
- הרב אהרן קאפח, גדולי רבני תימן, ירושלים.
- , "שקיעין מתורתו של הרב יחיא קאפח", בתוך יוסף טובי (עורך), לראש יוסף – מחקרים בחכמת ישראל, תשורת הוקרה לרב יוסף קאפח, ירושלים, עמ' 89–105.
- , מנחת אהרן, ירושלים.
- יהודה רצהבי, תורתן שלבני תימן, קריית אונו.
- אטינגר-גיאת תשע"א
- אלישר תרמ"ב
- אריה תשל"ג
- גברא תשס"א
- גברא תשס"ה
- יוסף תש"ך
- יצחק הלוי תשע"א
- כהן תשמ"ב
- ערוסי תשע"א
- קאפח א' תשמ"ט
- קאפח א' תשנ"ה
- קאפח א' תשס"ז
- רצהבי תשנ"ה